

A DECRETUM BURCHARDI WORMATIENSIS SAJÁTOSÁGAI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A PÜSPÖK SZEMÉLYÉRE ÉS FELADATKÖRÉNEK GYAKORLÁSÁRA¹

SZUROMI Szabolcs Anzelm O.Praem.
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

1. Worms-i Burchard és kánonjogi gyűjteményének sajátosságai

A Karoling világ felbomlását követően az 1008 és 1022 között keletkezett *Decretum Burchardi Wormatiensis* kánongyűjtemény megkülönböztetett szerepet játszott, elsődlegesen a németalföldi egyházfegyelem alakításában.² A mű húsz könyvre és 1785 fejezetre oszlik. Jól ismert, hogy a penitenciális fegyelmet tartalmazó XIX. könyvet önállóan is másolták³, ami elősegítette annak széles körben történő elterjedését. Arra is találunk példát, hogy más kánongyűjtemény kiegészítéséül helyezték el a kéziratban a BW 19-et, mivel a kánoni normák lehető legteljesebb összefoglalását tartották szem előtt az összeállítók. Ez utóbbi formát láthatjuk pl. a Szent-

¹ A tanulmány a Pontifical Institute of Medieval Studies-ban (Toronto, Kanada) és a Premontrei Rendi Szent Mihály Apátságban készült (Silverado, CA, USA) a TÁMOP 4.2.2 és az OTKA K 106300-as program keretében.

² Kiadása: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*. (ed. I.-P. MIGNE) I-CCXXI, Lutetiae Parisiorum, 1844–1864. (továbbiakban: PL) CXL. 949–1018.; és G. FRANSEN – TH. KÖLZER (Hrsg.): *Burchard von Worms, Decretorum Libri XX*. Aalen, 1992. Vö. G. FRANSEN: *Le Décret de Burchard de Worms. Valeur du texte de l'édition. Essai de classement des manuscrits. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 63. (1977) 1–19. H. HOFFMANN – R. POKORNY: *Das Dekret des Bischofs Burchard von Worms. Textstufen – Frühe Verbreitung – Vorlagen*. [MGH Hilfsmittel 12] München, 1991. L. WILL: *Die Rechtsverhältnisse zwischen Bischof und Klerus im Dekret des Bischofs Burchard von Worms. Eine kanonistische Untersuchung*. [Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 12] Würzburg, 1992. W. HARTMANN (ed.): *Bischof Burchard von Worms 1000–1025*. [Quellen und Abhandlungen zur Mittelrheinischen Kirchengeschichte 100] Mainz, 2000. G. AUSTIN: *Shaping church law around the year 1000. The Decretum of Worms*. [Church, Faith and Culture in the Medieval West] Aldershot, 2009.

³ Vö. pl. L. KÖRNTGEN: *Canon law and the practice of penance: Burchard of Worms's penance. Early Medieval Europe*, 14. (2006) 103–117.

pétervári Nemzeti Könyvtár Lat. O. v. II. 4 kéziratában, ahol a Chartres-i Szt. Ivo *Panormia* szövegcsaládjához tartozó kollekción követi Burchard anyaga.⁴ Tény, hogy Burchard, worms-i püspöknek köszönhetően, az addigi egyetemes és a latin egyházban leginkább közkezen forgó gyűjtemények tartalmához képest, jelentős újdonságot jelentetett az általa feldolgozott patrisztikus, németalföldi regionális zsinati és a penitenciális gyűjteményekből származó anyag. A *Vita Burchardi*-ból egyértelműen kitűnik, hogy a püspök elsődleges szándéka a kollekció összeállításával, az egyház működésének és céljának az előmozdítása volt.⁵

Burchard beillesztette gyűjteményébe a *Statuta Ecclesiae antiqua* (476 és 485 között) majdnem teljes anyagát⁶ és a *Canones apostolici* (4. század vége) latinra lefordított ötven kánonjából tizenkilencet.⁷ Felhasználta a *Dionysio-Hadriana* gyűjteményt (774)⁸, a *Capitula Angilramni*-t (8. század vége)⁹, a *Capitularia Benedictae Levitae*-t (847. április után)¹⁰, *Decretales Pseudo-Isidorianae*-t (847-852)¹¹, a *Collectio Anselmo dedicata* (882 körül)¹², és a *Collectio Reginonis Prumiensis*-t¹³ (906 körül).¹⁴ Mindezekén túl, az összeállító több vezeklési könyvet idéz (vö. *libri penitentiales*)¹⁵, de a híres inzuláris kánongyűjteményből, azaz a 700 körül keletkezett *Collectio*

⁴ Lat. O. v. II. 4, foll. 187v-227v; vö. Sz. A. SZUROMI: The Tripartita as compared with “Tripartita”. Notes on the Firenze, Bibliotheca Medicea-Laurentiana, Ashburnham 53 and St. Petersburg, Nationalnaya Biblioteka O. v. II. 4. *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 182. (2013) 6–25.

⁵ [...] Ergo cunctis quae ad canonicam regulam pertinebant rationabiliter ibi compositis, viginti fratres, qui cursum certis temporibus ac signis conservarent, ibidem instituit. His modis vir Dei domum belligeram mutaverat in Christi ecclesiam, et quae erat domus contentionis, facta est domus reconciliationis, in qua Deo nostro laudes et gratiarum actiones die noctuque solvuntur [...]. G. H. PERTZ (ed.): *Vita Burchardi*. [MGH Scriptorum IV] Hannoverae, 1841. (repr. Leipzig 1925) 837.

⁶ CH. MUNIER (ed.): *Concilia Galliae a. 314 – a. 506*. [Corpus Christianorum. Series Latina 148] Turnholti, 1963. 135–158.

⁷ M. METZGER (ed.): *Les constitutions apostoliques*. III. [Sources chrétiennes 336] Paris, 1987. 274–309; latinul vö. PL LXVII. 141–148. Vö. Sz. A. SZUROMI: The Canones apostolici as a common disciplinary source for the Eastern and Western Church. *Rivista internazionale di diritto comune*, 19. (2008) 269–279.

⁸ PL LXVII. 139–230.

⁹ P. HINSCHIUS (ed.): *Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilramni*. Lipsiae, 1863. (repr. Aalen 1963) 755–769.

¹⁰ G. H. PERTZ (ed.): *Benedicti capitularia*. [MGH Leges II/2] Hannoverae, 1837. (repr. Leipzig 1925) 17–158.

¹¹ HINSCHIUS (ed., 1863) i. m. 1–754.

¹² L. FOWLER-MAGERL: *Clavis Canonum. Selected Canon Law Collections Before 1140. Access with data processing*. [Monumenta Germaniae Historica, Hilfsmittel 21] Hannover, 2005. 70–74.

¹³ F. W. H. WASSERSCHLEBEN (ed.): *Regino von Prüm: Libri duo de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis*. Leipzig, 1840. (repr. Graz 1960).

¹⁴ A *Decretum Burchardi* által felhasznált joggyűjteményekhez vö. M. KERNER – F. KERFF – R. POKORNY – K. G. SCHON – H. TILLS: Textidentifikation und Provenienzanalyse im Decretum Burchardi. In *Melanges G. Fransen* [Studia Gratiana 20] 1976. 19–63.

¹⁵ Excarpsus Bedae-Egberti, Excarpsus Cummeani, Paenitentiale Bedae, Paenitentiale Egberti, Paenitentiale Hubertense, Paenitentiale Martenianum, Paenitentiale Remense, Paenitentiale Theodori; vö. HOFFMANN–POKORNY (1991) i. m. 173–244.

Hibernensis-ből¹⁶ is számos kánont átvész (összesen 48-at).¹⁷ Meghatározónak kell tekintenünk az I–IV. és a VI–XII. Toledói Zsinat; az I. és III–V. Orléans-i Zsinat, valamint az I–III. Mainz-i és a 868. évi Worms-i Zsinat befolyását. Nagyon jelentős Nagy Szt. Gergely pápa (590–604) leveleinek hatása is, akitől 119 kánon származik a teljes gyűjteményen belül. Azonban szükséges megemlíteni általánosságban is a – Nagy Szt. Gergely és Nagy Szt. Leó pápától (440–461) származó szövegeken túli – patrisztikus forrásokat, amelyek arányának lényeges növekedése először ebben a latin kánonjogi kollekcióban jelenik meg. A Burchardnál megtalálható 247 patrisztikus kánon nemcsak Pszeudo-Isidor és Prümi Regino gyűjteményével összehasonlítva kiemelkedő számú¹⁸, hanem a legjobb gregoriánus kánonjogi munkához, azaz a *Collectio Canonum Anselmi Lucensis*-hez viszonyítva is.¹⁹ Az egyházatyák írásainak szerzői közül legjelentősebb Szt. Ágoston. További tartalmi elem a római jogi, illetve császári kapitulumok anyaga.

A felsoroltak alapján világosan kirajzolódik előttünk egy minden addiginál „egyetemesebb” jellegű szisztematikus kánongyűjtemény, amely alkalmas volt arra, hogy kánonjogi kézikönyvvé váljon számos területen, segítve akár a jogalkalmazást, a papok mindennapi pasztorális feladatait, de a jogalkotást is. Ez utóbbinak sajátos részét képezi a zsinati törvényhozás, amelyre kiváló példák a magyarországi zsinatok határozatai. Amint azt már több helyen kifejtettük, a legutóbbi években a 11. század végi és 12. század eleji magyarországi zsinatok szövegén végzett szövegkritikai elemzéseink, a kánonok tartalmi és szerkezeti jellegzetességei alapján, a *Decretum Burchardi* használatát valószínűsítik.²⁰ Ez a gyűjtemény, vagy annak alapján álló kánonjogi kollekció, ideális segítségé válhatott a klerikusok számára a szent kánonok ismeretéhez, mint „liber canonum”.

¹⁶ H. WASSERSCHLEBEN (ed.): *Die irische Kanonessammlung*. Leipzig, 1885.² (repr. Aalen 1966).

¹⁷ BW 1. 12, 13, 14, 104, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209; BW 2. 233; BW 3. 90, 91, 92, 93, 141, 160, 161, 162, 163; BW 8. 68; BW 9. 16, 61; BW 12. 22, 23, 24, 25, 26, 27; BW 13. 22, 23, 24, 25, 26; BW 15. 14; BW 18. 15; BW 19. 77, 78, 79, 80, 81, 82, 109, 112, 113, 114, 155. Vö. HOFFMANN–POKORNY (1991) i. m. 173–239.

¹⁸ CH. MUNIER: *Les sources patristiques du droit de l'Église du VIIIe au XIIIe siècle*. Mulhouse, 1957. 30–40; vö. R. E. REYNOLDS: Basil and the Early Medieval Latin Canonical Collections. In P. J. FEDWICK (ed.): *Basil of Caesarea: Christian, Humanist, Ascetic*. (A Sixteen-Hundredth Anniversary Symposium) II. Toronto, 1981. 513–532, különösen 513.

¹⁹ SZ. A. SZUROMI: Patristic texts in the *Collectio Canonum Anselmi Lucensis* (recension ,A') and their correspondence with the *Decretum Gratiani*. *Folia Canonica*, 7. (2004) 71–108.

²⁰ Vö. SZUROMI SZ. A.: Esztergomi zsinatok és kánongyűjtemények a XII. századi Magyarországon. *Iustum Aequum Salutare*, II/1. (2006) 191–201. SZUROMI SZ. A.: *Törekvés a régi egyházi kánonok összegyűjtésére, mint a középkori egyetemes kánonjoggyűjtemények sajátossága (8–12. század)*. [Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/11] Budapest, 2009. 151. SZ. A. SZUROMI: Les sources et l'effet des deux premiers Synodes d'Esztergom (1100–1112). *Rivista internazionale di diritto comune*, 21. (2010) 93–104. SZUROMI SZ. A.: *A 11–13. századi magyar zsinatok a nemzetközi zsinati jogalkotás tükrében*. In MÁTHE G. – RÉVÉSZ T. M. (szerk.): *Állam-, Egyház-, Jogtörténeti Magyarázatok. Ünnepi tanulmányok Rác Lajos tiszteletére 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, 2013. 118–129.

II. A püspökökre vonatkozó előírások Worms-i Burchard kollektívájában

A püspökökre vonatkozó egyházfegyelemmel negyvenhat kánon foglalkozik a *Decretum Burchardi*-ban,²¹ amely téma szempontjából a gyűjtemény legfontosabb könyve az I. (*De Ecclesia Romana, de hierarchia superiore ecclesiastica, de conciliis, de iudiciis*), de szintén alapvetőnek kell tekintenünk a II. (*De presbyteris, diaconibus, et ministris inferioribus*) illetve a XVI. (*De accusatione, iudicio, de advocatis et testibus*) és a XVIII. (*De visitatione, poenitentia, reconciliatione infirmorum*).²² Itt szeretnénk megjegyezni, hogy Hartmut Hoffmann és Rudolf Pokorny 1991-ben részletesen rendszerezte a *Decretum Burchardi Wormatiensis* szövegétanút és egyes kánonjainak forrásait,²³ amely így – annak ellenére, hogy új, kritikai kiadás nem készült – alapvető segítségül szolgál a gyűjtemény szövegének, valamint az egyes kánonok eredeti kontextusának a meghatározásában.

A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmet tartalmazó kánonokat a következőkben öt csoportba soroljuk: a püspökségre alkalmas személyének a kiválasztása és felszentelése; a püspök személye; a püspök feladatai; a püspök, a metropolita, valamint a tartományi zsinat egymáshoz való viszonya; végül pedig a sajátosan a metropolita és a primás joghatóságát meghatározó és védő előírások.

1. A püspökségre alkalmas személyének a kiválasztása és felszentelése

A *Statuta Ecclesiae antiqua* bevezetőjét idéző BW 1. 8 a püspökké szenteléshez szükséges tulajdonságok között sorolja fel a bölcs természetet; a tanultságot; a mértékletes erkölcsi életet; a józanságot; az alázatosságot; a könnyörületességet; az olvasottságot, sajátosan is az Isten által adott törvények, a Szentírás és az egyház dogmatikus tanítása terén. A jelölt ezen erényeiről és ismereteiről meg kell győződni a szentelést megelőzően.²⁴ Az alkalmassághoz elengedhetetlen tulajdonságok meglétét a jelölt hosszabb időszak alatt gyakorolt tettei és kijelentései alapján lehet megítélni, amint

²¹ BW 1. 8, 9, 11, 14, 15, 16, 21, 24, 27, 37, 45, 51, 53, 54, 55, 56, 59, 66, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 83, 85, 86, 87, 125, 144, 155, 157, 167, 168, 169, 170, 175, 195, 197; BW 2. 1; BW 16. 21, 22, 33, 35.

²² Vö. L. WILL: *Die Rechtsverhältnisse zwischen Bischof und Klerus im Dekret des Bischof Burchard von Worms. Eine kanonistische Untersuchung*. [Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 12] Würzburg, 1992.

²³ HOFFMANN–POKORNY i. m.

²⁴ BW 1.8: Qui episcopus ordinandus est, antea examinetur, si natura prudens est, si docibilis, moribus temperatus, vita castus, si sobrius, si semper sui negotii cavens, si humilis, si affabilis, si misericors, si litteratus, in lege Domini instructus, si in Scripturarum sensibus cautus, si in gomatibus ecclesiasticis exercitatus. Et ante omnia, si fidei documenta verbis simplicibus asserat, id est, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Dominum esse confirmans, totamque in Trinitate Deitatem, coessentialem, et consubstantialem, et coaeternalem, et coomnipotentem praedicans, singulamque in Trinitate personam plenum Deum, et totas tres personas, unum Deum. [...] Cum in his omnibus examinatus, pleniterque instructus repertus fuerit, tunc ordinetur episcopus. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. foll.1va-2rb.

azt a Laodiceai Zsinat (4/2. század) 12. kánonja alapján a BW 1. 9 röviden rögzíti.²⁵ A jelöltnek legalább 30. életévét betöltöttnek kell lennie, amennyiben pedig frissen megtért, úgy semmiképpen sem szabad a megtérését követő egy éven belül felszentelni. Ez a IV. Arles-i Zsinat (524) cc. 1-2-ből származó alapelv²⁶ jóval enyhébb, mint a későbbi gregoriánus fegyelem, amely általánosságban tiltja az újonnan megtértek püspökké szentelését.²⁷

A püspök megválasztása a választásra jogosultak konszenzusával történik, így az nem fonódhat össze simóniával. Az erről szóló – és a 845/846. évi Meaux-Parizsi Zsinat 43. kánonját felhasználó – BW 1. 21 emelkedett hangnemben fogalmaz a püspök küldetéséről, amellyel összeegyeztethetetlen a simóniás visszaélés.²⁸ Ugyanitt szükséges megemlíteni a metropolita sajátos szerepét, hiszen az ő előzetes engedélye nélkül nem történhet püspökszentelés. Ennek a kánonnak a beillesztésével Burchard minden bizonnyal az egyház függetlenségét igyekezett védeni a világi hatalom befolyásával szemben. A hivatkozott kánon eredete a II. Arles-i Zsinat (442/506) 5. kánonjára nyúlik vissza, amely egyértelműen leszögezi, hogy a püspök joghatóságának gyakorlásához szüksége van a püspökszentelésre. Magát a szentelést általában személyesen a metropolita végzi, a tartomány többi püspökeivel együtt.²⁹ A szentelők minimális létszáma három fő. Ez utóbbi ősi elv először a 325. évi I. Niceai Zsinat 4. kánonjában jelenik meg³⁰, majd a *Canones apostolici*-be is bekerül.³¹ A Chalcedoni

²⁵ BW 1. 9: FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. foll.2rb-2va.

²⁶ BW 1.16: Episcopatus vero vel presbyterii honorem, nullus lacus ante anni conuersionem, vel ante triginta annos accipiat. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 2vb.

²⁷ Ans. 6. 25, Ans. 6. 73; vö. SZUROMI Sz. A.: *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio Canonumban*. [Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae IV/1] Budapest, 2000. 90.

²⁸ BW 1. 21: Cauendum et summopere praecauendum ac per virtutem Christi sanguinis interdicendum episcopis et regibus, et omnibus sublimioribus potestatibus, atque cunctis fautribus et electoribus, quorumcumque, atque consensoribus, seu ordinatoribus in gradu ecclesiastico, ut nemo per symoniacam haeresim, regiminis locum obtineat quacumque factione, calliditate, promissione, seu commoditate, aut dationem per se, aut per emissam personam, cum spiritus sanctus inter caetera documenta per os dicat Gregorii: Cur non perpendit quia benedictio illi in maledictionem convertitur? Et alibi: Dolens, inquit, dico, gemens denuntio, quia sacerdotium quod apud vos intus cecidit, foris diu stare non poterit. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 3rb.

²⁹ BW 1. 27: Nullus episcopus sine metropolitani permissu, nec episcopus metropolitanus sine tribus episcopis ecomprovincialibus, praesumat episcopum ordinare, ita ut alii comprovinciales epistolis admoneatur, ut se suo responso consensisse significant. Quod si inter partes aliqua fuerit dubitatio, maiori metropolitano in electione consentiat. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 3vb.

³⁰ *Conc. Niceanum I* (325), Can. 4: Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem aut propter itineris longitudinem: modis omnibus tamen tribus in id ipsum convenientibus et absentibus episcopis pariter decernentibus et per scripta consentientibus tunc ordinatio celebretur. Firmitas autem eorum, quae geruntur per unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo. *Conciliorum oecumenicorum decreta*, Bologna 1973.³ (továbbiakban: COD) 7. Vö. VANYÓ L.: *Bevezetés az öke-reszfény kor dogmatörténetébe 787-ig*. Budapest, 1998. 132–133.

³¹ Vö. *Canones apostolici*, Can. 1: PL LXVII. 141.

Zsinat (451) 25. kánonját³² idéző BW 1. 24 alapján, a püspökszentelésnek – hacsak nem merül fel rendkívüli késleltető tényező – a választást követő három hónapon belül kell megtörténnie, amely szoros időkorlátot a hívek lelkipásztori ellátásának biztosítása indokol.³³ Figyelemreméltó, hogy a püspök nélküli egyházat „özvegy egyháznak” nevezi a szöveg, amely a püspök és a rábízott egyház közötti lelki házasság teológiai felfogásán alapul.³⁴ Mindaz az ordináció tehát, ami a szentelés előtt történik a megválasztott püspök részéről, semmis, amint azt a Nagy Szt. Leó pápától származó BW 1. 11 határozottan kinyilvánítja.³⁵ A püspökszentelés – amint arra már utaltunk – az adott egyháztartomány püspökeinek a jelenlétében zajlik, amely kifejezi az újonnan felszentelt apostoli tekintélyét. Az ünnepélyes liturgikus cselekményre vasárnap, a délelőtti imaóra idejében (vö. *tertia*), került sor, amely magában foglalta a püspök fejének – az ószövetségi prófétákhoz és királyokhoz hasonlóan – szent olajjal történő megkenését, az Anacletus pápának (80-92) tulajdonított levélrészlet³⁶ rendelkezését szem előtt tartva. Mindezt megelőzte az arról való végleges meggyőződés, hogy a felszentelendő méltó-e a püspöki rendre.³⁷ Aki így az előírásoknak megfelelően – kézrátétel útján – elnyerte a püspöki szolgálatot, szükséges hogy megőrizze a közösséget a rábízottakkal, hivatalát küldetésének megfelelően elássa, ne feledkezzen meg a sajátos püspöki feladatok elvégzéséről, amelyek összhangba kell, hogy legyenek a tartományi zsinat határozataival.³⁸

³² *Conc. Chalcedonense* (451), Can. 25: COD 98.

³³ BW 1. 24: Quoniam quidam metropolitanorum, quantum comperimus, negligunt commissos sibi greges, et ordinationes episcoporum facere differunt, placuit sanctae synodo intra tres menses ordinationes episcoporum celebrari, nisi forte necessitas inexcusabilis praeparet tempus dilationis extendi: quod si hoc minime fecerit, correptioni Ecclesiasticae subiacebit [...]. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 3va.

³⁴ SZUROMI (2000) i. m. 104–106.

³⁵ BW 1. 11: P. JAFFÉ: *Regesta pontificum romanorum ab condita Ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*. Ed. secundum curaverunt S. LOEWENFELD (JL: a. 882-1198), F. KALTENBRUNNER (JK: ?-590), P. EWALD (JE: a. 590-882), Lipsiae 1885 (repr. Graz 1956), JK 544.

³⁶ BW 1. 15: JK †3.

³⁷ BW 1. 15: Ordinationes episcoporum auctoritate apostolica ab omnibus qui in eadem fuerint provincia sunt celebrandae, qui simul convenientes, scrutinium diligenter agant, ieiuniumque, cum convenientibus precibus celebrent, et manus cum sanctis Euangelis quae praedicaturi sunt imponentes, dominica die hora tertia orantes, sacraque unctione exemplo prophetarum et regum, capita eorum more apostolorum et Mosi ungentes, quia omnis sanctificatio constat in spiritu sancto, cuius virtus invisibilis, sancto est chrismate promulgata, hoc ritu sollemnem celebrent ordinationem [...]. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 2va.

³⁸ *Conc. Antiochenum* (341), Can. 17=BW 1. 37: Si quis episcopus per manus impositionem episcopatum acceperit et sibi commissum ministerium subire neglexerit nec acquieverit ire ad Ecclesiam sibi commissam, hunc oportet communione privari, donec susceperit coactus officium, aut certe de eo aliquid integra decreverit eiusdem provinciae synodus sacerdotum. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 5vb.

2. A püspök személye

Érdeemes önállóan foglalkozni a püspök személyével, azaz a már püspökké szentelt szolgálattevő feladata gyakorlásakor megnyilvánuló tulajdonságokkal és korlátokkal. Ezek közül legelső helyen – amint az Burchard gyűjteményében is előkelő helyen szerepel – a BW 1. 14-et szeretnénk említeni, amely kimondja, hogy a püspök nem lehet gögös, hiszen szolgálata révén, a rábízottak körében neki kell a legalázatosabbnak lennie.³⁹ A *Collectio Hibernensis*-ből átvett rövid szövegtörredék helyütt kifejezetten utal Szt. Pálra.⁴⁰ A püspöknek a rábízott egyházhoz – az egyházmege-rendszer 6. század végi kialakulását követően a konkrét egyházmegyéhez – való erős kötődésére már utaltunk. Nem véletlen tehát, hogy több kánon tiltja a *Decretum Burchardi*-ban a püspök áttelepedését más városba vagy területre, amit még a nép kérése, illetve akarata sem indokolhat (vö. BW 1. 70).⁴¹ A Nagy Szt. Leó pápa rendelkezését tartalmazó BW 1. 74 egyértelművé teszi, hogy a püspöknek a saját területén kell gyakorolnia a feladatkörét, nem pedig gögösen lenézve a rábízott egyházat, átlépnie más helyre.⁴² A *Capitularia Benedictae Levitae*-ből származó rövid kánon pedig leszögezi, hogy a püspöknek kötelessége saját egyházmegyéjében tartózkodni és esetleges távolléte nem nyúlhat három hétnél hosszabbra.⁴³ Külön kategóriát képez annak a kérdése, hogy a püspök más területén – nem az oda történő átlépés szándékával – milyen tevékenységet gyakorolhat. Elsődleges alapelvnek kell tekinteni, hogy minden ordinárius csak a saját területén rendelkezik joghatósággal. A kánonok főképp a más területén végzett szentelésekkel foglalkoznak. Ebből a szempontból jelentős a 341. évi Antióchiai Zsinat 22. kánonja, amely megteremti azt a kivételes lehetőséget, hogy a helyi püspök egyetértése esetén a vendég püspök akár szentelést is végezzen.⁴⁴ Ennek a 4. századi kánonnak a beillesztése komoly hatást gyakorolt

³⁹ BW 1. 14: Humilis debet esse episcopus. Gradum enim mansuetudinis accipit, non superbiae. Paulus dicit: Decet huiusmodi hominem mansuetum esse, non elatum, nec superbum. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 2va.

⁴⁰ *Coll. Hibernensis*, XXXVII, 10.

⁴¹ BW 1. 70: Placuit ut quicumque episcopi plebes quas ad suam cathedram aestimant pertinere non ita repetunt, ut causas suas episcopis iudicantibus agant: sed alio retinente irruerint, sive nolentibus, sive volentibus plebibus causae suae detrimentum patiantur. [...] Si autem ille aliquam questionem retulerit, per episcopos iudices causa finiatur, sive quos eis primates dederint, sive quos ipsi vicinis ex consensu delegerint. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. foll. 8vb-9ra.

⁴² BW 1. 74: Si quis autem episcopus, civitatis suae mediocritate despecta, administrationem loci celebrioris ambierit, et ad maiorem se plebem quacumque ratione transtulerit, a cathedra quidem pellatur aliena, sed carebit et propria: ut nec illis praesideat quos per avaritiam concupivit, nec illis quos per superbiam sprexit. Suis igitur terminis quisque contentus sit, ne supra mensuram iuris sui affectet augeri. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 9rb; vö. JK 411.

⁴³ BW 1. 83: FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 10va.

⁴⁴ BW 1. 71: Episcopus alienam ciuitatem, quae non est illi subiecta, non adeat, nec ad possessionem accedat, quae ad eum non pertinet, nec ordinationem ibi facere praesumat: nisi forte cum consilio et voluntate episcopi regionis. Si quis autem tale aliquid facere tentauerit, irrita sit eius ordinatione, et ipse coerceatur a synodo. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 9ra.

az egyházi rend kiszolgáltatásának gyakorlatára Nyugaton.⁴⁵ Azt azonban szükséges kihangsúlyoznunk, hogy az ugyanitt olvasható és az 563 után a svév királyságban keletkezett *Capitula Martinus Bracarensis*⁴⁶ 7. kapitulumát átvevő kánon, általánosságban tilalmazza az idegen püspök által, más püspökség területén végzett ordinációit, és a szentelést végző püspök zsinat általi kiközösítését írja elő.⁴⁷ A téma tekintetében az utolsó fontos szövegrészlet, az Antherius pápának (235-236) tulajdonított pszeudo-izidori hamis levélre visszamenő BW 1. 77. Ez a római pápának tartja fenn a jogot arra, hogy egy adott város élén álló püspök más püspöki székbe kerülhessen. E nélkül az átlépés büntetéssel jár, ami ebben az esetben kiközösítést jelent.⁴⁸

3. A püspök feladatai

A püspök saját területén elsődleges küldetéssel rendelkezik a hitletétel és magyarázatára, valamint a szentségek kiszolgáltatására.⁴⁹ Ebben a feladatkörbe sajátosan is beletartozik az ordó egyes fokozatainak kiszolgáltatása. A BW 2. 1 ennek kapcsán nem pusztán a püspöknek a szent rendek feladásához kötődő jogát deklarálja, hanem részletesen leírja azokat a körülményeket és feltételeket (pl. olvasottság, a Szentírás és a katolikus hit kellő ismerete, etc.), amelyeket a püspöknek mérlegelnie kell a szent rendekre bocsátáshoz.⁵⁰ A püspök irányítója az egyházmegyéjében folyó lelkipásztori munkának. Az 572. évi II. Braga-i Zsinat 1. kánonját – valószínűleg Prümi Regino közvetítésével – átvevő BW 1. 85 éppen ezért a megyéspüspök feladatai között kifejezetten megemlíti, hogy ő az, aki kinevezi és küldi az egyes plébániák élére a presbiteri ordóval rendelkező klerikusokat, hogy kereszteljének, misézzenek és tanítsanak.⁵¹ Éppen ezért a megyéspüspök az, aki a papok lelkipásztori munká-

⁴⁵ J. GAUDEMET: *Église et cité. Histoire du droit canonique*. Paris, 1994. 100–102.

⁴⁶ P. ERDŐ: *Storia delle fonti del diritto canonico*. [Istituto di Diritto Canonico San Pio X, Manuali 2] Venezia 2008. 55.

⁴⁷ BW 1. 73: Si quis episcopus non rogatus de alia provincia in aliam venerit, praesumptive irruens ad ordinationem et constitutionem clericorum, et ad ea quae ad ea quae ad illum non pertinent, importunus existat, vacua sint et inania omnia quae ab eo fuerint constituta. Ipse autem digna increpatione excommunicetur, et abominetur a sancto concilio. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 9rb.

⁴⁸ BW 1. 77: FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. foll. 9vb-10ra; vö. JK †90.

⁴⁹ ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája*. [Egyház és jog 2.] Budapest, 1995. 154–155.

⁵⁰ BW 2. 1: Episcopus quando ordinationes facere disponit, omnes qui ad sacrum ministerium accedere volunt feria quarta ante ipsam ordinationem evocandi sunt ad civitatem, una cum archipresbyteris qui eos repraesentare debent. Et tunc episcopus et latere suo dirigere debet sacerdotes, et alios prudentes viros [...] qui ordinandorum vitam, genus, patriam, aetatem, institutionem, locum ubi educati sint, si sint bene litterati, si in lege Domini instructi, diligenter investigent: ante omnia si fidem catholicam firmiter teneant, et verbis simplicibus asserere queant. [...]. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 35ra-rb. Vö. SZUROMI SZ. A.: Megjegyzések a katolikus papképzésre vonatkozó egyházfegyelemhez, a kezdetektől a 12. századig. *Iustum Aequum Salutare*, VIII/2. (2012) 195–202., különösen 197–198.

⁵¹ BW 1. 85: Placuit nobis atque conuenit, ut episcopi per singulas Ecclesias et dioeceses euntes, primum discutiant clericos, quomodo ordinem baptismi teneant vel missarum, et qualiter quaeque officia in Ecclesia peragant. Et si recte quidem inuenerint, Deo gratias. Sin autem minime docere debent

ját elsődlegesen ellenőrzi. Ennek legősibb eszköze – amely tanúja a plébániai intézményrendszer kialakulásának – a plébániai vizitáció, amelynek azonban a püspök eleget tehet küldöttje útján is. A IV. Toledói Zsinat (633) 36. kánonjából⁵² és a VII. Toledói Zsinat (646) 4. kánonjából származó részlet⁵³ világosan mutat rá a *Decretum Burchardi*-n belül a vizitáció jelentőségére.

A püspök rendelkezik a kulcsok hatalmával, így ő az, akinek elsődlegesen feladata a bűnbánat szentségének kiszolgáltatása, illetve a megtévedt bűnösök visszavezetése az egyházba. A BW 1. 125-ben olvasható és I. Kelemen pápának (92-99) tulajdonított álláspont⁵⁴, a Szt. Péternek átadott oldó és kötő hatalomból ered (vö. Mt16,19) és az annak nyomán kialakult korai egyházi bűnbánati fegyelmet tükrözi.⁵⁵ Ennek a lényegi eleme továbbra is fennmaradt az ír penitenciális fegyelemnek a kontinensen való elterjedése után⁵⁶, mivel a bűnök alóli feloldozást a szentelés után történő püspöki felhatalmazás megadásával gyakorolták – és gyakorolják – a papok.⁵⁷ A bűnbánók feloldozásának különleges esete a kiközösítettek visszavétele, amelyre a gyóntatási felhatalmazás megjelenése után is csak a püspök jogosult. A kérdés kifejtését olvashatjuk Nagy Szt. Gergely pápa azon rendelkezésében, amely beillesztésre került a BW 1. 197-be.⁵⁸ Megjegyzendő, hogy a püspököknek legsúlyosabb büntetendő cselekményeikben és büntető ügyekben az Apostoli Szentszékhez kell fordulniuk, mivel azokban a római pápa illetékes, amint azt részletesen indokolja az I. Gyula pápának (337-352) tulajdonított BW 1. 144.⁵⁹

4. A püspök, a metropolita, valamint a tartományi zsinat viszonya

Burchard gyűjteményében nagyon jelentős súllyal szerepel a provinciális zsinat intézménye. A tartományi zsinat általános leírását a XI. Toledói Zsinat (675) 15. kánonja alapján a BW 1. 45-ben találjuk meg. Ebben az összefoglalásban különösen fontos, hogy kifejezetten említésre kerül a metropolita által összehívott zsinat évenkénti megtartásának szükségessége, a tartomány püspökeinek azon történő kötelező

ignaros. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 10va.

⁵² BW 1. 87: FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 10vb.

⁵³ BW 1. 86: FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 10va-vb.

⁵⁴ JK †10.

⁵⁵ Vö. VOGEL, C., *Il peccatore e la penitenza nella chiesa antica*, Torino 1967.

⁵⁶ GAUDEMET i. m. 261–264.

⁵⁷ BW 1. 125: Sanctam ergo Ecclesiam immaculatam omnes servare debere evangelizabat, cuius claves episcopos esse dicebat. Ipsi enim habent potestate claudere coelum et aperire portas eius, quia claves coeli facti sunt. Amovere autem eos neminem debere docebat, quia oculi Domini sunt et qui eos tangit, tangit pupillam oculi eius. Et quanta poena dignus sit qui eos scandalizat, ipsum Dominum docuisse dicebat, ubi ait: Qui scandalizaverit unum deus illis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol.17vb.

⁵⁸ FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 28ra; vö. JE 1525.

⁵⁹ FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. foll. 20rb-21vb; vö. JK †196.

részvétele, valamint a világi hatalom befolyásának a kizárása.⁶⁰ Az V. Orléans-i Zsinat (549) 17. kánonjából származó idézet értelmében, a metropolitának kötelessége a soron következő rendes tartományi zsinaton meghallgatnia a tartomány püspökeinek problémáit⁶¹, és ügyelni a meghozott határozatok végrehajtásának megtartására. Sőt, ha az ügy jellege és az egyház érdeke úgy kívánja, rendkívüli zsinatot hívhat össze a kérdés megvitatására.⁶² Az ilyen esetek közül a legsúlyosabb, ha valamely püspök hitbeli eltévelyedését szükséges a tartomány püspökeinek a metropolita vezetésével elbírálniuk, amint arról az I. Félix pápa (269-274) neve alatt olvasható kánon ír.⁶³ A tartományi zsinat jogosult dönteni az egyes püspökökkel szemben felhozott vádak elbírálásában, amellyel szemben a megvádolt püspök az Apostoli Szentszékhez fordulhat jogorvoslatért.⁶⁴ A püspök tetteinek megítélése tehát mindenképpen egyházi illetékességi körbe tartozik és ügyében világi bíróság nem jogosult eljárni, amint arra a BW 1. 167-169 is utal.⁶⁵ Ezt támasztja alá a BW 16. 21 is, amely az I. Mâcon-i Zsinat (581/583) 8. kánonját idézve általánosságban tiltja a klerikusok ügyeinek világi bíróságon történő elbírálását.⁶⁶ Ugyancsak tilos az egyik tartományhoz tartozó püspököt más tartományban elítélni, hiszen erre csak a saját metropolitája által vezetett zsinat, illetve az Apostoli Szentszék jogosult.⁶⁷

5. A metropolita és a primás

A primás joghatóságának meghatározása tekintetében a BW 1. 155 *summarium*-a a *Decretales Pseudo-Isidorianae*-hoz hasonlóan egyenlőséget tesz a pátriárkák és a

⁶⁰ BW 1. 45: [...] omni anno ad perendam celebritatem concilii in metropolitana sede [...] Quisquis autem Episcoporum, excepta inevitabili causa, vel necessitate, de peragendo se concilio abstentaverit, per unius anni spatium erit communione plectendus. Quod si deinceps absque celebratione concilii, anni unius metas transierit, omnium in communione pontificum eiusdem provinciae sententiam obnoxius retinebit, id est, si nulla sibi impediende principis potestate, vel infirmitate, aut inevitabili causa, sed solius propriae voluntatis libitu sese ad celebrandum concilium collegerit. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 6va.

⁶¹ BW 1. 59: Si metropolitanus a quocunque comprovinciali episcopo bis fuerit in causa propria appellatus, et eum audire distulerit, in proxima synodo negotii sui habeat licentiam exercendi: et quidquid propter iustitiam a comprovincialibus suis fuerit statutum debet custodiri. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 7va.

⁶² BW 1. 53: FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 7ra-rb.

⁶³ BW 1. 51: Quod si aegrotans fuerit episcopus, aut aliqua eum grauis necessitas detinuerit, pro se legatum ad synodum mittat, suspecturus, salua fidei veritate, quidquid synodus statuerit. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 7ra; vö. JK †143.

⁶⁴ BW 1. 75: FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 9f-v.

⁶⁵ FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. foll. 23rb-23va.

⁶⁶ FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 165va.

⁶⁷ BW 1. 170: Nullus episcopus extra suam provinciam ad iudicium devocetur: sed, vocato eo canonice in loco congruo, tempore synodali, ab omnibus comprovincialibus episcopus audiatur [...] Nam si ipse metropolitanus aut iudices suspectos habuerit, aut infestos senserit, apud primum dioeceseos, aut apud Romanae sedis pontificem iudicetur. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 23va.

primások közé.⁶⁸ Közismert, hogy a pseudo-izidori gyűjtemény újítja meg Nyugaton ezt a tisztséget új tartalommal, azonosítva a primás tekintélyét és illetékességét a pátriárkájével.⁶⁹ Az I. Kelemen pápának tulajdonított kánon⁷⁰ minden bizonnyal a pseudo-izidori anyagot veszi át a pátriárka és primás jogkörének együttes leírásához.⁷¹ Ugyancsak figyelemreméltó, a nagy valószínűség szerint az 561. évi I. Braga-i Zsinat 6. kánonját idéző BW 1. 55, amely arról intézkedik, hogy a metropolita, vagy a primás megválasztásánál tartsák meg a szeniorátust a püspökök között.⁷² Megjegyzendő, hogy a szeniorátus általános szem előtt tartásáról rendelkezik a BW 1. 54 és a BW 1. 56 is.⁷³ A megyéspüspökök joghatóságát igyekszik védeni az a rendelkezés, amely szerint sem a primás, sem pedig a metropolita nem jogosult közvetlenül beavatkozni az egyes egyházmegyék ügyeibe, anélkül, hogy előtte az illetékes püspökkel –püspökökkel – konzultált volna. Az I. Callixtus pápa (218-222) neve alatt olvasható BW 1. 66⁷⁴ szerint az ilyen beavatkozásra csak akkor kerülhet sor, ha az előbb említett konzultáció sikertelen volt.⁷⁵ A püspökök nem jogosultak arra, hogy a primást vád alá vonják; ellenben a primás zsinatot hívhat össze azért, hogy hitvallását letéve, megerősítse a tartomány püspökeinek iránta való bizalmát. Amennyiben erre nem kerül sor, vagy ha a zsinat nem vezet célra, úgy az I. Félix pápának tulajdonított BW 1. 157 alapján⁷⁶, az Apostoli Szentszék jogosult az intézkedésre.⁷⁷

⁶⁸ BW 1. 155 [summarium]: De patriarchis et primatibus – In illis vero civitatibus in quibus olim apud ethnicos primi flamines eorum, atque primi legis doctores erant, episcoporum primates poni, vel patriarchas, qui reliquorum episcoporum iudicia, et maiora, quoties necesse foret, negotia in fide agitent, et secundum Domini voluntatem, sicut sancti constituerunt apostoli, ita ut ne quis iniuste periclitaretur definirent. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 21rb-va.

⁶⁹ A kérdésről részletesen vö. Sz. A. SZUROMI: The importance of the councils of Toledo of the 6th – 8th centuries in the Spanish and in the universal canonical discipline of the Church. *Folia Theologica*, 17. (2006) 227–237., különösen 232–233.

⁷⁰ Vö. JK †10.

⁷¹ SZUROMI (2009) i. m. 34–35.

⁷² BW 1. 55: Item placuit ut, conservato metropolitani episcopi primatu, caeteri episcoporum secundum sui ordinationis tempus, alius alii sedenti deferat locum. FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 7rb.

⁷³ BW 1. 54: FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 7rb; BW 1. 56: FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 7rb-va.

⁷⁴ JK †86.

⁷⁵ BW 1. 66: Nullus autem primas vel metropolitanius dioecesanam Ecclesiam vel parochianum, aut aliquid eius parochiae, praesumit excommunicare, vel diiudicare aliquid, vel agere absque eius consilio vel iudicio: sed hoc observet, quod ab apostolis ac Patribus et praedecessoribus nostris est statutum, et a nobis confirmatum: id est, si quis metropolitanius episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium episcoporum extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subiacebit, et quod egerit irritum habeatur et vacuum. [...] FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 8ra-rb.

⁷⁶ JK †142.

⁷⁷ BW 1. 157: FRANSEN–KÖLZER (Hrsg., 1992) i. m. fol. 21va.

Konklúzió: A gyűjtemény egyházfegyelem hatása és utóélete

A *Decretum Burchardi* fent bemutatott kánonjai tükrében látható, hogy a gyűjteményben – a bekerült jelentős számú patrisztikus kánon ellenére – a püspökökre vonatkozó fegyelem tekintetében elsősorban a pápai – többségében a pseudo-izidori befolyásról tanúskodó⁷⁸ – szövegrészletek és partikuláris zsinatokról származó kánonok a meghatározóak. A fegyelmi anyag szisztematikus elrendezésének köszönhetően, a gyűjteményen belül jóval világosabban elkülönülnek a pápai primátusra, az egyház saját kompetenciájába tartozó kérdéseknek az állami befolyástól való elhatárolására, valamint a püspökök, a metropoliták, és a primások joghatóságára vonatkozó előírások a kollekció többi kánonjától, mint a korábbi kánoni gyűjteményekben. Nem véletlen tehát az a komoly hatás, amelyet a *Decretum Burchardi* széles körben kifejtett. Ez a befolyás megfigyelhető a gregoriánus reformmozgalom gyűjteményeinek szövegén is, annak ellenére, hogy az azokban olvasható fegyelmi anyag egyre több ekkleziológiai leírást, és ennek nyomán határozottabb fegyelmi állásfoglalást tartalmaz. Amint azt már korábban kimutattuk, Luccai Szt. Anzelm nagyszámú kánont vesz át Burchard művéből a *Collectio canonum Anselmi Lucensis* összeállításához (1081-1083).⁷⁹ Hasonló jelenséget tapasztalunk az ún. *Liber Tarraconensis* (1085-1090)⁸⁰ és a *Polycarpus* (1104-1106) kapcsán.⁸¹ Feltétlenül szükséges megemlítenünk Chartres-i Szt. Ivo kánongyűjteményének szövegcsaládjait (1093-1095)⁸², azon belül különösen a *Decretum*-ot.⁸³ A *Decretum Burchardi*-ban összegzett fegyelmi anyag továbbélése szempontjából, minden bizonnyal a legfontosabb Gratianus mester gyűjteménye. A *Decretum Gratiani* (1140 körül) a Burchardnál megtalálható püspökökre vonatkozó negyvenhat egyházfegyelmi rendelkezésből harmincat idéz gyűjteményében.⁸⁴

⁷⁸ Vö. SZ. A. SZUROMI: Rules concerning bishops in the Decretales Pseudo-Isidorianae, especially the regulation on the death of bishops. *Folia Theologica*, 14. (2004) 145–156.

⁷⁹ SZUROMI SZ. A.: *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio Canonumban*. [Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae IV/1] Budapest, 2000.; vö. SZUROMI SZ. A.: Anselm of Lucca as a Canonist. Critical summary on importance of the Collectio Anselmi Lucensis. In V. E. PINTO (ed.): *Iudex et Magister. Miscelánea en honor al Pbro. Nelson C. Dellaferrera*, I. Buenos Aires, 2008. 57–70.

⁸⁰ ERDŐ (2008) i. m. 95.; FOWLER-MAGERL i. m. 133–136., 166–167.

⁸¹ Részletesen vö. U. HORST: *Die Kanonessammlung Polycarpus*. [MGH Hilfsmittel 5] München, 1980. 104–198.

⁸² SZ. A. SZUROMI: Some witnesses of the gradual crystallization process of the Ivonian textual families. *Ius Canonicum*, 50. (2010) 201–219.

⁸³ P. LANDAU: Das Dekret des Ivo von Chartres. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 70. (1984) 1–44.; vö. SZ. A. SZUROMI: The BAV Pal. lat. 587 as a textual witness of the canonical work of Ivo of Chartres. *Rivista internazionale di diritto commune*, 17. (2006) 343–358.

⁸⁴ BW 1. 8=D. 23 c. 2; BW 1. 9=D. 24 c. 4; BW 1. 11=D. 62 c. 1; BW 1. 15=D. 64 c. 2+D. 66 c. 2+D. 75 c. 1; BW 1. 21=C. 1 q. 1 c. 4+C. 1 q. 1 c. 5+C. 1 q. 1 c. 117+C. 1 q. 7 c. 3; BW 1. 24=D. 75 c. 4; BW 1. 27=D. 64 c. 1; BW 1. 37=D. 92 c. 7; BW 1. 51=C. 5 q. 3 c. 1; BW 1. 55=D. 18 c. 1; BW 1. 59=C. 6 q. 4 c. 4; BW 1. 66=C. 9 q. 2 c. 3+C. 9 q. 3 c. 7; BW 1. 70=C. 16 q. 6 c. 1; BW 1. 71=C. 9 q. 2 c. 7; BW 1. 72=C. 7 q. 1 c. 25; BW 1. 74=C. 7 q. 1 c. 31; BW 1. 76=C. 7 q. 1 c. 11; BW 1. 77=C. 7 q. 1 c. 34; BW

Ezek a kánonok ugyan pusztán kis részét képezik Gratianus művében a püspökökre vonatkozó szövegeknek, mégis jól mutatják az elemzett 11. század eleji kollektióban foglaltak fontosságát, a klasszikus kánonjog időszaka számára.⁸⁵

Burchard gyűjteménye kiemelkedő példa arra, hogy a kánoni kollektiók összeállítói miként törekedtek az egyházfegyelem lehetőleg legteljesebb formában való összegyűjtésére, elősegítendő nemcsak az egyház fegyelmi rendelkezéseinek ismeretét és érvényesülését, hanem a mindennapi szentség és szentelmény kiszolgáltató életét is.

1. 85=C. 10 q. 1 c. 12+D. 4 c. 94 de cons.; BW 1. 86=C. 10 q. 3 c. 8; BW 1. 87=C. 10 q. 1 c. 11; BW 1. 144=C. 2 q. 2 c. 5+C. 2 q. 6 c. 5+C. 2 q. 6 c. 7+C. 3 q. 6 c. 5; BW 1. 157=C. 2 q. 1 c. 5; BW 1. 168=C. 11 q. 1 c. 8; BW 1. 195=D. 33 c. 7; BW 1. 197=C. 1 q. 7 c. 11; BW 2. 1=D. 24 c. 5; BW 16. 21=C. 11 q. 1 c. 6; BW 16. 22=C. 11 q. 1 c. 2; BW 16. 35=C. 4 q. 2 c. 2. Vö. A.E. FRIEDBERG (ed.): *Corpus iuris canonici*, I. Lipsiae, 1879. xlv–xlvi.

⁸⁵ Vö. P. ERDŐ: I criteri per la designazione dei vescovi nel Decreto di Graziano. In D. J. ANDRÉS GUTIÉRREZ (a cura di): *Il processo di designazione dei vescovi. Storia, legislazione, prassi. Atti del X Symposium canonistico-romanistico 24-28 aprile 1995*. [Utrumque Ius 27] Città del Vaticano, 1996. 105–127.

